

Kodėl jurbarkiškiai savo tėvus ir kitus artimuosius tujina?

Tujinti (kituose Lietuvos kraštuose dar pasakoma *tujuoti, tutuoti*) reiškia ką nors vadinti žodžiu *tu*. O kodėl būtent įvardžiu *tu*, o ne *jūs* ar *tamsta*? Jurbarko krašte vietiniai į senelius, tėvus, brolius ir seseris, o ir į kitus giminaičius ar artimus panašaus amžiaus žmones įprastai kreipiasi žodžiu *tu*. Įvardis *jūs* panaudojamas tuomet, kai kreipiamasi į nepažįstamus, ypač vyresnio amžiaus, žmones, aukštesnes pareigas einančius asmenis. Na, o žodį *tamsta* šiais laikais galima išgirsti labai retai ir dažniausiai didžiuosiuose Lietuvos miestuose ar kokio nors oficialaus renginio metu, kreipiantis į žmonių grupę. Visi tie trys įvardžiai yra geri ir tinkami vartoti, bet mūsų krašte populiariausias yra labiausiai familiarus (artimas, draugiškas, nesivaržantis) kreipimasis su žodžiu *tu* ir kokiu nors vienaskaitos II asmens formos veiksmažodžiu. Mūsų supratimu tas *tu* suteikia bičiuliškumo ir šiltumo jausmą. Taip jau esame įpratę kreiptis į namiškius, gimines ir bendradarbius. Įvardžiu *tu* mes vienodai, kaip ir žodžiais *jūs* ar *tamsta*, išreiškiame ir pagarbą. Net tardami maldos „Tėve mūsų“ žodžius į Dievą irgi kreipiamės įvardžiu *tu*. Kaip kad ir šventuosius tujiname.

Iki mūsų dienų yra išlikęs Martyno Mažvydo laikų gražus pasakymas su žodžiu *tu*: „Atverk kietą širdį, jeng Christus per žodį nū ing tave ineis“. O kiek tų *tu* lietuvių grožinėje literatūroje, kasdieniniame vartojime! Pavartę knygas ar žodynus, tikrai rasime labai gražių tujinimų pavyzdžių tradiciniuose buitiniuose sakiniuose ar frazeologizmuose: „Tik tu ma[n] nepasakok niekus!“, „Aš daba atsisėsiu i sėdėsiu, – a tu girdėjai!“, „O ko čia? Aš tau tu!“ (visus tris sakinius kalbininkai užrašė Jurbarkė), „Kaipgi tu – lietuvys buvai ir nebemoki kalbėt?!“ (užrašyta Aknystoje (Latvija), „Tik akis sudedu, tavį matau sapnė[je] i rokuojuos su tavim“ (užrašyta Mažeikių krašte), „Tu pasakok, tu visokių atsitikimų žinai“ (paraginimą kalbininkai išgirdo Skuodo krašte), „Nieko, rodos, nepasakiau, o tu žiūrėk, kaip supyko“ (pasiguodimas iš Sintautų), „Ką tu čia dainuoji? (autorius – J. Biliūnas)...

Šiais laikais kai kas stebisi ar net baisesi tuo įprastu tujinimu Jurbarko krašte, nes, atseit, mes tuo žodžiu *tu* nepagarbą savo artimiesiems taip išreiškiame. Mūsų kaimynai suvalkiečiai jau nuo senų laikų, kreipdamiesi į tėvus, vartoja tik mandagumo žodį *jūs*. Jiems, kaip ir daliai dzūkų, tujinimas reiškė didžiulę nepagarbą, neišsiauklėjimą. Už kreipimąsi į senelius ar tėvus žodžiu *tu* buvę galima gauti net antausį. O Jonas Jablonskis net ir Dusetose, Zarasų krašte, yra išgirdęs pasakymą „koks aš tau tu?“. Taigi, ar jurbarkiškiai ką nors blogai daro, kad mėgsta tujinti?

Etiketo žinovų ir kalbininkų nuomonės šiuo reikalu šiek tiek išsiskiria. Etiketo taisyklių kūrėjai ir aiškintojai dažniausiai yra gana griežtos nuomonės ir labiau remiasi konservatyviu požiūriu – į kitą asmenį (net ir į mokyklinio amžiaus) siūlo kreiptis pavartojant ne žodį *tu*, bet *jūs*, nebent yra susitarimas ar gautas to kito asmens leidimas jį tujinti. Rekomenduojama į asmenį, ypač esantį aukštesnėse pareigose ir (arba) vyresnį, kreiptis įvardžiu *jūs*, o artimumo ir nuoširdumo įvaizdžiui atskleisti prie to žodžio pavartoti ir asmens, į kurį kreipiamasi, vardą. Žmogų tujinti būtų galima nebent bendraujant su namiškiais ir itin artimais asmenimis.

Kalbininkų požiūriu lietuviški įvardžiai *tu* ir *jūs* yra geri kreipimosi žodžiai ir jie savo prigimtimi nėra nei mandagūs, nei nemandagūs. Kartais ta mandagumo daugiskaita *jūs* su veiksmažodžio 2-ojo asmens daugiskaitos forma gali turėti net ironišką, manieringą ir jausmų šaltumu ar konfliktine situacija dvelkiančią prasmę (pvz.: „O jūs, ponaiti, iš kokio šabakštyno čia dabar išlindote“, „Jūs, gerbiamasis politike, visus tik kritikuojate, o apie savo problemas tai nutylite“). Bet ir familiarus tujinimas gali atitolinti besikalbančiuosius (pvz.: „Ei, tu, ar jau pasirinkai elektros tiekėją?“, „O ką tu, direktoriau, man padarysi?“). Taigi, pasirenkant kreipimosi žodžius, reikėtų jausti, koks yra pašnekovas (ar jis į žmonių santykius žiūri pozityviai, empatiškai, ar yra toks, kuris nori išlaikyti atstumą, išsaugoti savo įvaizdį ar net pranašumą). Mandagumo žodžių vienaskaitos ar daugiskaitos formų vartoseną taip pat lemia ir įvairūs socialiniai, kultūriniai bei istoriniai veiksniai. Kalbininkų mokslinių tyrinėjimų dėl lietuviškų mandagumo žodžių vartosenos nėra daug. Galima rasti šiek tiek straipsnių leidiniuose „Bendrinė kalba“ ir „Gimtasis žodis“, studentų keletą magistrinių darbų. Taip pat vertinga susipažinti su Jurbarko lituanistams gerai pažįstamos kalbininkės Giedrės Čepaitienės mokslinėmis įžvalgomis apie įvardžių vartojimo tendencijas. Na, o vienas iš naujausių tyrinėjimų yra paskelbtas Vilniaus universiteto elektroniniame mokslo žurnale „Taikomoji kalbotyra“ (Nr. 19). Jame galima paskaityti itin įdomų Aleksandros Ivanauskaitės ir Ingos Hilbig

Taigi, žmonių santykiai labai įvairūs. Ir visada reikėtų atsižvelgti į vietos gyventojų papročius. Formaliai kalbos vartotojų požiūriu visais trimis žodžiais *tamsta*, *jūs* ir *tu* kreiptis į tėvus, senelius, draugus ar artimus kolegas yra tinkama. Mes, jurbarkiškiai, nebijokime ir vartokime iš žemaičių kažkada pasiimtą ir atmintyje išlikusį tujinimą, kreipimąsi vienaskaitos 2-ojo asmens forma į asmenį. Priimkime tai kaip normalų faktą. Tačiau visuomet verta jausti ir bendravimo aplinką: kas įprasta Jurbarkė, nebus įprasta Vilkaviškyje ar Marijampolėje, kas įprasta šeimoje, tas nelabai tiks apsilankius įstaigoje, o ypač bendraujant su aukštos visuomeninės padėties ar visai nepažįstamu žmogumi. Na tiesiog, reikėtų būti atsargiems, kad mūsų tujinimasis kitam, ypač nežinančiam mūsų krašto specifiškumo, netaptų nemalonus ar net įžeidus. Gal tada geriau tuos mandagumo vienaskaitos ar daugiskaitos įvardžius pakeisti kitomis formomis, pavyzdžiui: žodžiu *mes* arba beasmeniais žodžių junginiais (pvz.: *gal teko girdėti, ar pasisekė gauti*).

Nenusiminkime, kad kai kas mumis stebėsis dėl to tujinimo, pavadins stačiokais ar dar kaip kitaip, bet tai yra jau mūsų savastis. Juk tie tujinimai, kaip ir žodis *mergučė* (mergučia), o taip pat ir Lietuvoje jau daug kur užmiršta dviskaita (*einava, užsukiva, nusipirkiva, dainuokiva*) ne kartą taip gražiai nuskambėjo dar ir šių metų Jurbarko krašto šventėje.

Dokumentų ir viešųjų ryšių skyriaus vyr. specialistas Antanas Gvildys